

Η ΘΕΜΑΤΟΛΟΓΙΑ ΚΑΙ ΤΑ ΚΡΙΤΗΡΙΑ ΕΠΙΛΟΓΗΣ ΤΩΝ ΣΠΠΕ

**ΧΑΤΖΗΜΙΧΑΗΛ Μ.¹, ΔΗΜΟΠΟΥΛΟΥ Μ.², ΔΗΜΟΥ Α.³, ΖΟΜΠΟΛΑΣ Α.²,
ΚΑΙΝΟΥΡΓΙΟΥ Σ.¹, ΜΠΑΜΠΙΛΑ Ε.⁴, και ΦΛΩΡΟΥ Δ.³**

¹Β' Διεύθυνση Π.Ε. Αθηνών, Γραφείο Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης, ²Α' Διεύθυνση Π.Ε. Αθηνών, Γραφείο Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης, ³Δ' Διεύθυνση Π.Ε. Αθηνών, Γραφείο Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης, ⁴136ο Δημοτικό Σχολείο Αθηνών
e-mail: gamx@otenet.gr

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Σκοπός της έρευνάς μας ήταν να διερευνηθούν οι θεματικές περιοχές και να αναζητηθούν τα κριτήρια επιλογής των θεμάτων των Σ.Π.Π.Ε.¹ των σχολείων της Α/θμιας Εκπαίδευσης των Α', Β' και Δ' Διευθύνσεων Αθηνών, έτσι όπως διατυπώνονται στα Σ.Υ.Π.²

Από τη μελέτη του θεματικού προσανατολισμού προέκυψαν δύο ευρείες κατηγορίες: φυσικό και αστικό περιβάλλον. Στη συνέχεια έγινε μια πιο συγκεκριμένη κατηγοριοποίηση σε εννέα ομάδες θεμάτων (θάλασσα, νερό, δάσος-περιαστικό πράσινο, φυτά, απειλούμενα είδη, πόλη, απορρίμματα-ανακύκλωση, ενέργεια, σχολική αυλή-κήπος).

Διαπιστώθηκε ότι το βασικό κριτήριο επιλογής των θεμάτων Σ.Π.Π.Ε. είναι η δυνατότητα σύνδεσης με το τοπικό περιβάλλον και στη συνέχεια η βιωματική προσέγγιση και η διάχυση του θέματος στο Αναλυτικό Πρόγραμμα.

**HATZIMIHAIL M.¹, DIMOPOULOU M.², DIMOU A.³, ZOMPOLAS A.,²
KAINOURGIU S.¹, MPAMPILA E.⁴, and FLOROU D.³**

¹ Β' Athens Primary Education Directorate, Environmental Education Coordinator, ² Α' Athens Primary Education Directorate, Environmental Education Coordinator, ³ D' Athens Primary Education Directorate, Environmental Education Coordinator, ⁴136ο State School of Athens
e-mail: gamx@otenet.gr

ABSTRACT

The aim of our research was to investigate the thematic regions and the criteria of thematic choice of S.P.P.E. in primary schools of the A, B and D' Directories of Athens, as they are formulated in the S.Y.P.². From the study of the thematic orientation two wide categories were shaped out, natural and urban environment. Then a more concrete categorization in nine groups of themes (sea, water, forest-suburban green, plants, threatened species, city, litter-recycling, energy, schoolyard-schoolgarden) has been worked out. The conclusion was that the main criterion of thematic choice of S.P.P.E. is the connection with the local environment and in a further step the possibility of empirical teaching/active learning and the infusion of the theme in the whole Curriculum.

Λέξεις κλειδιά: κριτήρια επιλογής θεμάτων ΣΠΠΕ, βιωματική προσέγγιση, θεματικός προσανατολισμός, περιβαλλοντική εκπαίδευση

¹ Από δω και στο εξής όπου Σ.Π.Π.Ε.: Σχολικά Προγράμματα Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης

² Από δω και στο εξής όπου Σ.Υ.Π.: Σχέδιο Υποβολής Πρότασης

1. ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Ο νέος τρόπος υποβολής των προγραμμάτων Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης στο Πανεπιστήμιο Αιγαίου, ο οποίος επιτρέπει την εκτενή ανάπτυξη του σχεδιασμού των προγραμμάτων, έδωσε αφορμή για τη διερεύνηση της θεματολογίας και την αναζήτηση των κριτηρίων επιλογής των θεμάτων.

Η αναζήτηση της σχέσης των παραγόντων που επηρεάζουν την επιλογή του θέματος, μας οδήγησε σε μια έρευνα με πιο ειδική κατηγοριοποίηση.

Σκοπός της έρευνας είναι να διαπιστωθεί σε ποιες θεματικές περιοχές κινούνται τα προγράμματα της Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης της Α΄, Β΄ και Δ΄ Διεύθυνσης Αθηνών και ποιος είναι ο τρόπος (κριτήρια) επιλογής του θέματος. Για το σκοπό αυτό επικεντρωθήκαμε στην ανάγνωση του τίτλου (φυσικό αντικείμενο) (1) και τα κριτήρια επιλογής του θέματος (Δ1), των προγραμμάτων των ΣΥΠ³.

Στην έρευνά μας θέσαμε τα παρακάτω ερωτήματα:

1. Ποιος είναι ο ιδιαίτερος θεματικός προσανατολισμός των προγραμμάτων;
2. Ποια είναι τα κριτήρια που επηρεάζουν την επιλογή των θεμάτων;

Η έρευνα έγινε στα ΣΥΠ της Α΄, Β΄ και Δ΄ Δ/σης Α/θμιας Εκπ/σης Αθηνών που στο σύνολό τους στα τρία έτη που υπάρχει ο θεσμός αριθμούν τα 196 (90 Α΄ -71 Β΄ -35 Δ΄)

2. ΘΕΩΡΗΤΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ

Σύμφωνα με τη Διάσκεψη της Τιφλίδας (14-26.10.1977) ο πρωταρχικός στόχος της Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης είναι να προτρέψει τους πολίτες και τις κοινωνικές ομάδες στην αντίληψη της συνθετότητας του περιβάλλοντος, τόσο του φυσικού, όσο κι αυτού που δημιουργεί ο άνθρωπος –συνθετότητα που οφείλεται στην αλληλεπίδραση των βιολογικών, φυσικών, κοινωνικών, οικονομικών και πολιτισμικών πλευρών- καθώς και στην απόκτηση των γνώσεων, των αξιών, των συμπεριφορών και των απαραίτητων πρακτικών ικανοτήτων, ούτως ώστε οι πολίτες να συμμετάσχουν κατά τρόπο υπεύθυνο και αποτελεσματικό στην αποτροπή και επίλυση των περιβαλλοντικών προβλημάτων και τη διαχείριση της ποιότητας του περιβάλλοντος (Φλογαίτη 1998).

Τη τελευταία δεκαετία στα σχολεία της Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης υλοποιούνται προγράμματα Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης, τα οποία κινούνται σε μία ευρεία θεματολογία, μέσα στα πλαίσια που προαναφέρθηκαν. Κάθε χρόνο το ΥΠΕΠΘ στέλνει στις αρμόδιες Διευθύνσεις Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης εγκυκλίους που αφορούν στο σχεδιασμό και στην υλοποίηση Προγραμμάτων Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης, στις οποίες προτείνεται μία ενδεικτική θεματολογία, που αφορά το φυσικό αλλά και το ανθρωπογενές περιβάλλον.

Τα τρία τελευταία χρόνια στα σχολεία Πρωτοβάθμιας και Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης υλοποιούνται Σ.Π.Π.Ε. που στην Πρόσκληση Υποβολής Πρότασης στο Φορέα Υλοποίησης (Πανεπιστήμιο Αιγαίου) υπάρχει μία ανάλογη προτεινόμενη θεματολογία. Αυτή η θεματολογία δεν είναι δεσμευτική και μπορεί οι εκπαιδευτικοί με τους εκπαιδευόμενους να επιλέξουν ένα άλλο θέμα, αρκεί η υποβληθείσα πρόταση να πληροί τις προϋποθέσεις ενός προγράμματος Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης (περιβαλλοντική διάσταση). Επειδή τα Σ.Υ.Π. αποτελούν ένα ολοκληρωμένο Σχέδιο Εργασίας με όλες τις φάσεις ανάπτυξής του, ο εκπαιδευτικός πρέπει να αναφέρει τα κριτήρια με βάση τα οποία η περιβαλλοντική ομάδα (εκπαιδευτικοί και εκπαιδευόμενοι) επέλεξαν το συγκεκριμένο θέμα.

³ Σχέδια Υποβολής Προγραμμάτων Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης

² Τίτλος προγράμματος
Δ1 Κριτήρια επιλογής

3. ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ ΕΡΕΥΝΑΣ ΚΑΙ ΕΡΜΗΝΕΙΑ ΔΕΔΟΜΕΝΩΝ

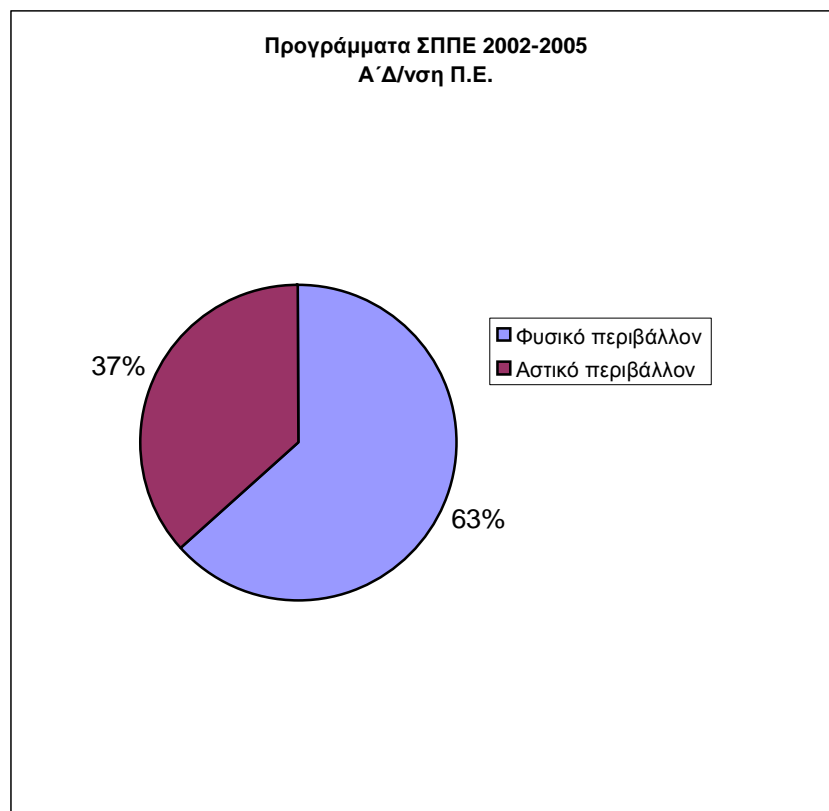
Περιοχή της έρευνάς μας αποτέλεσε η Α΄, Β΄ και Δ΄ Διεύθυνση Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης Αθήνας. Μελετήθηκαν οι τίτλοι των 196 Σ.Υ.Π. που υποβλήθηκαν από το 2002 έως το 2005 από σχολικές μονάδες των τριών αυτών Διευθύνσεων και διερευνήθηκαν τα κριτήρια επιλογής τους (Δ1).

Σε ανάλογες έρευνες γίνεται η ομαδοποίηση των θεμάτων ως εξής:

- σχολείο, πόλη- πλανήτης, φύση, πολιτισμός (Νικολάου 1998, 9-12)
- ανθρωπογενές, φυσικό, οικολογικές διαταραχές, δράσεις περιβαλλοντικών ομάδων (Κούσουλας, Γ. 1997)
- σχολείο, φύση, πολιτισμός, αστικό περιβάλλον (Βουδρισλής Αυγερινού 2003, 1-3)
- ανθρωπογενές, φυσικό, οικολογικές διαταραχές, αειφορία (βιώσιμη ανάπτυξη) (Κούσουλας, , Υψηλάντης 2005)

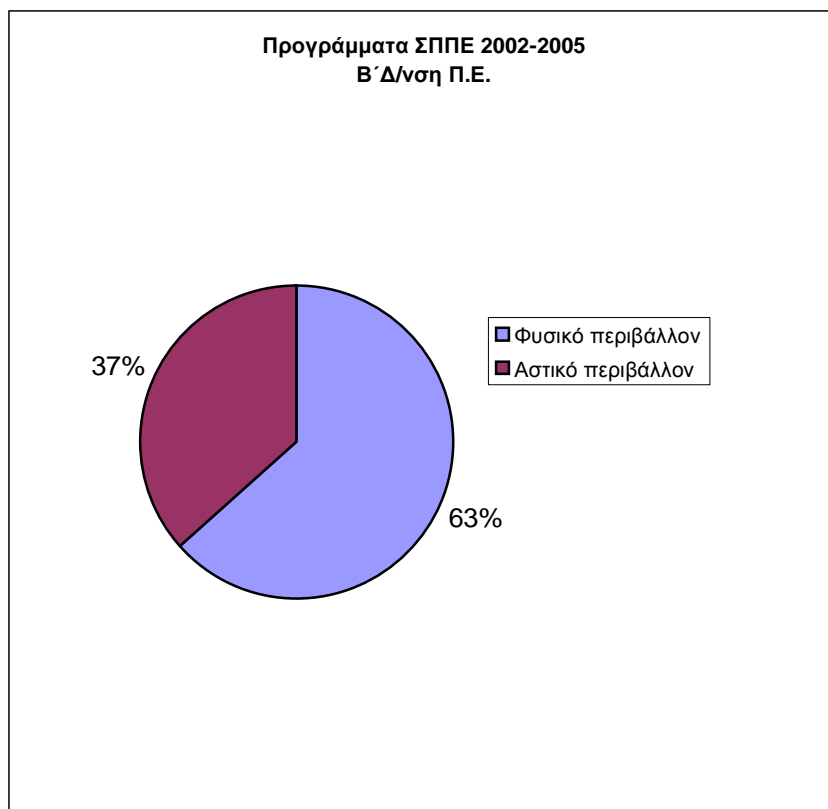
Για τη συγκεντρωτική μελέτη του θεματικού προσανατολισμού των Σ.Π.Π.Ε. δημιουργήσαμε δύο ευρείες κατηγορίες, φυσικό και αστικό περιβάλλον.⁴

Σύμφωνα με τα Σ.Υ.Π. που υποβλήθηκαν κατά τη διάρκεια των τριών χρόνων εφαρμογής των Σ.Π.Π.Ε. η θεματολογία κατά Διεύθυνση είναι η παρακάτω:

Διάγραμμα 1: Σύγκριση προγραμμάτων Α΄ Δ/σης Π.Ε. Αθηνών

⁴ Με τον όρο αστικό περιβάλλον χαρακτηρίζουμε το περιβάλλον που έχει δημιουργηθεί από τον άνθρωπο.

Διάγραμμα 2: Σύγκριση προγραμμάτων Β' Δ/σης Π.Ε. Αθηνών

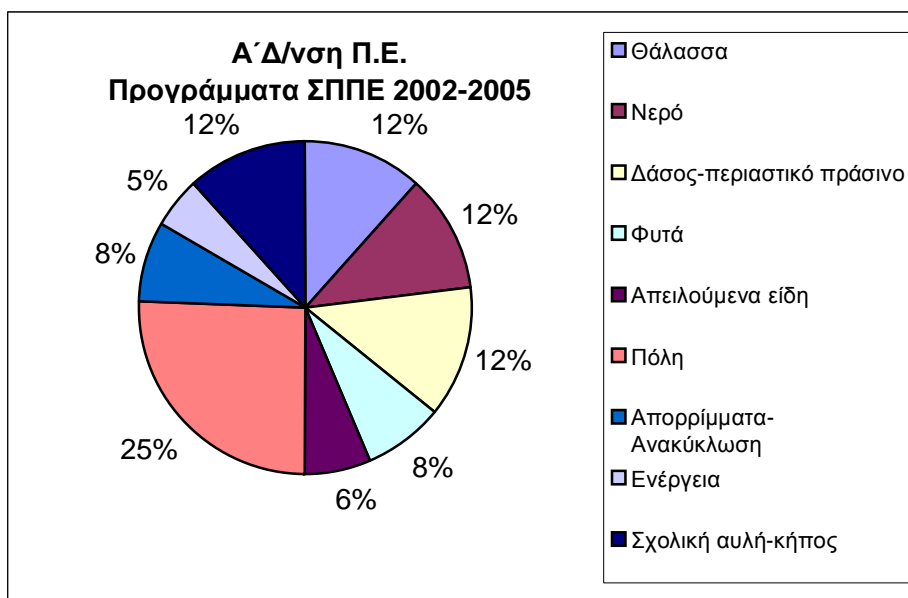

Διάγραμμα 3: Σύγκριση προγραμμάτων Δ' Δ/σης Π.Ε. Αθηνών

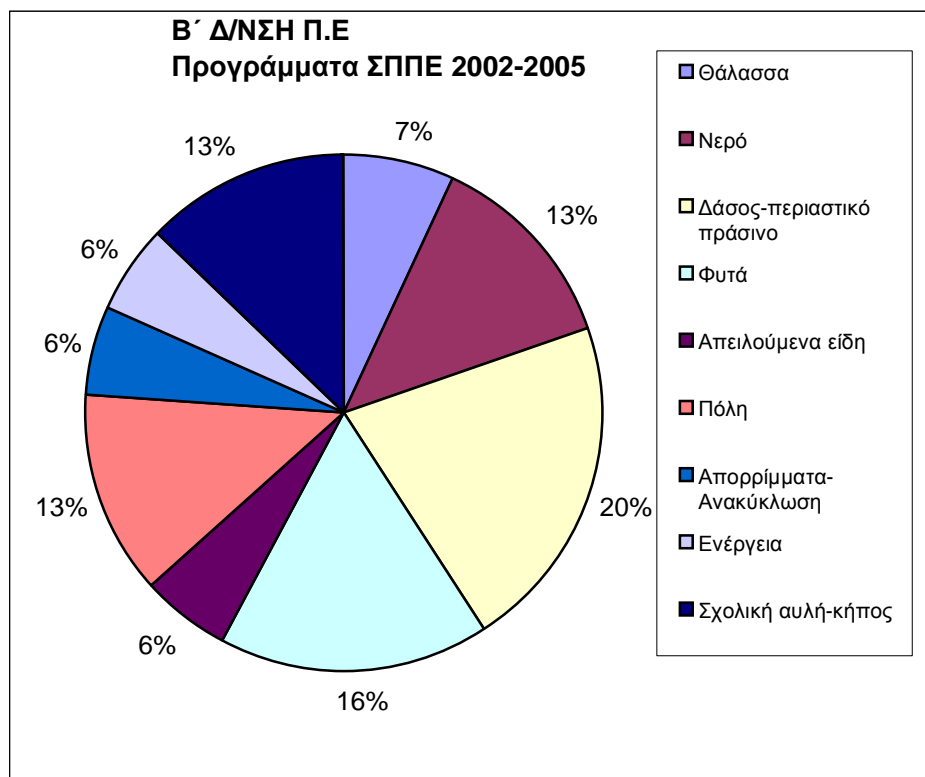
Από τα διαγράμματα 1-3 φαίνεται η σαφής υπεροχή των θεμάτων που αφορούν το φυσικό περιβάλλον. Ωστόσο μέσα από αυτή την κατηγοριοποίηση διαπιστώσαμε ότι η ποσοστιαία διαφοροποίηση της θεματολογίας μεταξύ των τριών Διευθύνσεων δεν ήταν τέτοια που να μας οδηγήσει σε κάποια ασφαλή συμπεράσματα. Γι' αυτό το λόγο προχωρήσαμε σε μια πιο αναλυτική προσέγγιση των θεμάτων και καταλήξαμε σε μια πιο συγκεκριμένη κατηγοριοποίηση, όπου αναδείχθηκαν εννέα ομάδες θεμάτων (θάλασσα, νερό, δάσος-περιαστικό πράσινο, φυτά, απειλούμενα είδη, πόλη, απορρίμματα-ανακύκλωση, ενέργεια, σχολική αυλή-κήπος).

Συγκρίνοντας τη θεματολογία των προγραμμάτων μέσα από αυτή την ταξινόμηση διαπιστώσαμε ότι είναι άμεσα συνδεδεμένη με το φυσικό (με την έννοια του γεωγραφικού) χώρο της σχολικής μονάδας.

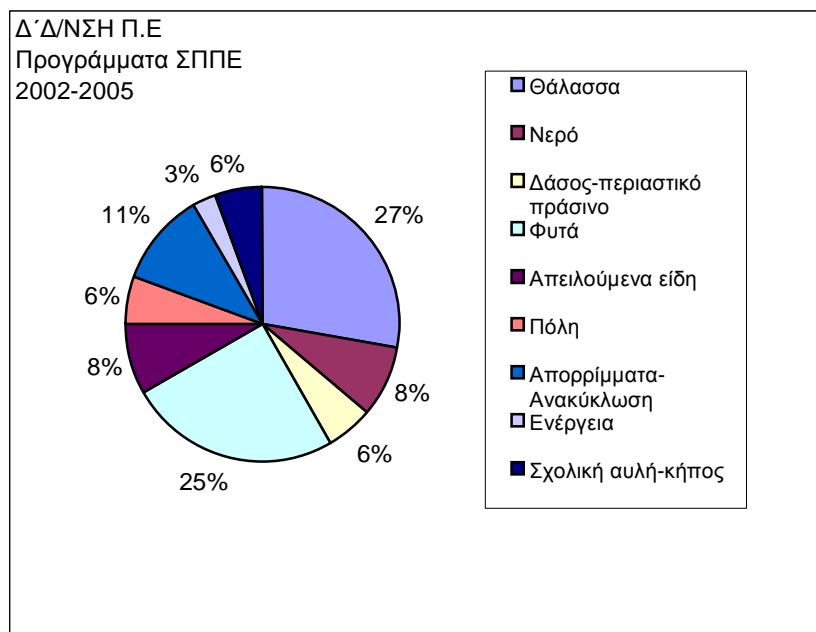
Τα αποτελέσματα αυτής της ανάλυσης κατά διεύθυνση παρουσιάζονται στα παρακάτω διαγράμματα:

Διάγραμμα 4: Αναλυτική θεματολογία προγραμμάτων Α' Δ/νσης Π.Ε. Αθηνών

Διάγραμμα 5: Αναλυτική θεματολογία προγραμμάτων Β' Δ/νσης Π.Ε. Αθηνών

Διάγραμμα 6: Αναλυτική θεματολογία προγραμμάτων Δ' Δ/νσης Π.Ε. Αθηνών

Παρατηρούμε:

1. Ότι στην Α' Διεύθυνση Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης Αθήνας το 25% των προγραμμάτων ανήκουν στην κατηγορία «Πόλη», ενώ οι υπόλοιπες κατηγορίες διανέμονται σε ποσοστά ανάμεσα στο 5% μέχρι 12%. Η υπεροχή της προτίμησης στην «πόλη» έχει σχέση με το τοπικό περιβάλλον, καθώς η Α Δ/νση περιλαμβάνει σχολεία που βρίσκονται σε μια καθαρά αστική περιοχή, σε μεγάλο της τμήμα υποβαθμισμένη, κι έτσι κυριαρχούν προγράμματα Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης που έχουν σχέση με την πόλη και τα προβλήματά της.
2. Στη Β' Διεύθυνση Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης Αθήνας το 20% των προγραμμάτων ανήκουν στην κατηγορία «Δάσος- περιαστικό πράσινο» και το 16% στην κατηγορία «Φυτά». Οι υπόλοιπες κατηγορίες μοιράζονται ανάμεσα σε 6% μέχρι 13%. Και σε αυτή τη Δ/νση παρατηρείται μία προτίμηση σε θέματα που έχουν σχέση με το εγγύς περιβάλλον, καθώς περιλαμβάνει σχολεία που έχουν τη δυνατότητα εύκολης πρόσβασης σε δύο από τα βουνά του λεκανοπεδίου της Αττικής (Υμηττός, Πεντέλη).
3. Στην Δ' Διεύθυνση Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης Αθήνας το 27% των προγραμμάτων ανήκει στην κατηγορία «Θάλασσα» και το 25% ανήκει στην κατηγορία «Φυτά». Οι υπόλοιπες κατηγορίες μοιράζονται ανάμεσα σε 3% μέχρι 11%. Παρατηρείται ότι και σε αυτή τη Δ/νση ο θεματικός προσανατολισμός των προγραμμάτων επηρεάζεται από τον περιβάλλοντα χώρο καθώς βρίσκεται κοντά στη θάλασσα. Το σεβαστό ποσοστό που κατέχουν τα φυτά μπορεί επίσης να αποδοθεί στον Υμηττό, στην πλαγιά του οποίου απλώνεται μέρος της Δ/νσης.
4. Από τη θεματολογία των προγραμμάτων το μικρότερο ποσοστό και στις τρεις δ/νσεις καταλαμβάνουν θέματα που έχουν σχέση με την ενέργεια, κατηγορία με ξεχωριστό ενδιαφέρον σε εθνικό και παγκόσμιο επίπεδο. Αυτό εκτιμάται ότι οφείλεται στη διστακτικότητα των εκπαιδευτικών να το προσεγγίσουν λόγω των πολλών αφηρημένων εννοιών και της ηλικίας των παιδιών, καθώς και την απουσία μονάδων παραγωγής ενέργειας στην περιοχή.

Στη συνέχεια μελετήσαμε το πεδίο Δ1 των Σ.Υ.Π. στο οποίο καταγράφονται τα κριτήρια επιλογής των θεμάτων. Από την ανάλυση περιεχομένου αυτής της παραγράφου διακρίθηκαν οι παρακάτω κύριες κατηγορίες κριτηρίων επιλογής θέματος.

- Χαρακτηριστικά του εγγύς περιβάλλοντος (τοπικό ενδιαφέρον)
- Ενδιαφέρον - επιθυμία των μαθητών και των εκπαιδευτικών

- Βιωματική προσέγγιση
- Σύνδεση με το αναλυτικό πρόγραμμα σπουδών
- Δυνατότητα υποστήριξης από ειδικούς επιστήμονες και φορείς
- Ύπαρξη σχετικού εκπαιδευτικού υλικού

Βέβαια τα παραπάνω κριτήρια όπως διατυπώνονται στα ΣΥΠ δεν είναι πολλές φορές διακριτά, καθώς σχετίζονται μεταξύ τους. Το τοπικό ενδιαφέρον δίνει τη δυνατότητα της βιωματικής προσέγγισης. Έτσι οι εκπαιδευτικοί μπορούν να χρησιμοποιήσουν την βιωματική-επικοινωνιακή διδασκαλία, κάτι που δεν είναι εφικτό μέσα από τα σχολικά εγχειρίδια και το Αναλυτικό Πρόγραμμα.

Η βιωματική διδασκαλία συνίσταται από διδακτικές διαδικασίες που έχουν ως αφορμή βιωματικές καταστάσεις. Στηρίζεται σε ανάγκες, προβλήματα και απορίες του παιδιού, που πηγάζουν από την καθημερινή ζωή καθώς και στις εμπειρίες και τις ανησυχίες που του δημιουργούνται μέσα στον κοινωνικό περίγυρο όπου ζει και ενσωματώνεται. Αυτή η διαδικασία της ένταξης των βιωματικών καταστάσεων στη σχολική ζωή και της μετάλλαξής τους σε διδακτικές δραστηριότητες, υλοποιείται στα πλαίσια μιας επικοινωνιακής σχέσης ανάμεσα στους εκπαιδευτικούς και στους μαθητές. (Χρυσαφίδης, 2000, 17). Τα θέματα που προσφέρονται για βιωματική προσέγγιση είναι αυτά που αφορούν το τοπικό περιβάλλον-κοινωνία, μέλος της οποίας αποτελεί η εκπαιδευτική κοινότητα. Θέματα που αφορούν το τοπικό περιβάλλον (δομημένο και φυσικό) δίνουν τη δυνατότητα πραγματοποίησης έρευνας, κοινωνικής συμμετοχής, δράσης, και συνεργασίας με τοπικούς φορείς. Έτσι ικανοποιούνται σημαντικές κατευθυντήριες αρχές της Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης σύμφωνα με τη Χάρτα του Βελιγραδίου: Η περιβαλλοντική εκπαίδευση πρέπει να δίνει έμφαση στην ενεργό συμμετοχή για την πρόληψη και επίλυση περιβαλλοντικών προβλημάτων. Η περιβαλλοντική εκπαίδευση πρέπει να εξετάζει τα κύρια περιβαλλοντικά ζητήματα από μια παγκόσμια σκοπιά, ενώ παράλληλα θα λαμβάνει υπόψη τις τοπικές ιδιαιτερότητες. Η περιβαλλοντική εκπαίδευση πρέπει να αναδεικνύει την αξία και την αναγκαιότητα της συνεργασίας σε επίπεδο τοπικό και παγκόσμιο για την επίλυση των περιβαλλοντικών προβλημάτων. (Η χάρτα του Βελιγραδίου, κατευθυντήριες αρχές 4,5,8)

Παράλληλα πληρούνται οι προϋποθέσεις ενός σχεδίου εργασίας που «ως κριτήρια για την επιλογή του θέματος αποτελούν οι δυνατότητες προσωπικής πρόσβασης στο πεδίο μελέτης και διερεύνησης των δεδομένων, η επάρκεια των μαθητών να πραγματοποιήσουν τις δραστηριότητες και να υλοποιήσουν τους στόχους χωρίς μεγάλη εξάρτηση από το δάσκαλό τους και τέλος ο βαθμός εμπλοκής ατόμων και φορέων του άμεσου περιβάλλοντος» (Ματσαγγούρας 2002) Εξάλλου δεν μπορούμε να αγνοήσουμε ότι με αυτό τον τρόπο ικανοποιείται και ένα αίτημα της εκπαιδευτικής κοινότητας, τη σύνδεση του σχολείου με το άμεσο κοινωνικό περιβάλλον (Ματσαγγούρας 2002). Πολλά από αυτά τα θέματα που χαρακτηρίζονται από τις τοπικές ιδιαιτερότητες μπορούν να ενταχθούν σε ένα εθνικό ή παγκόσμιο επίπεδο.

Ένα ακόμα καθοριστικό κριτήριο για την επιλογή των θεμάτων Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης είναι η δυνατότητα διαθεματικών προεκτάσεων και διάχυσης στο Αναλυτικό Πρόγραμμα. Η Περιβαλλοντική Εκπαίδευση δεν αποτελεί ξεχωριστό μάθημα, αλλά εντάσσεται στις σχολικές δραστηριότητες. Έτσι ο εκπαιδευτικός ορισμένες φορές χρησιμοποιεί ένα πολυεπιστημονικό μοντέλο, όπου «τα στοιχεία της Π.Ε. ενσωματώνονται με τους κατάλληλους τρόπους σε όλα τα ήδη υπάρχοντα μαθήματα και διαποτίζουν τα Αναλυτικά Προγράμματα (Φλογαίτη 1998). Όμως άλλες φορές «ο εκπαιδευτικός φροντίζει να εμπλακούν ει δυνατόν όλα τα διδασκόμενα μαθήματα, είτε για να προσφέρουν τη διεπιστημονική περιγραφή και ερμηνεία του εξεταζόμενου θέματος είτε για να αναδείξουν τις διαθεματικές προεκτάσεις του σε άλλους τομείς και χώρους.» (Ματσαγγούρας 2003).

Παρά την άμεση σύνδεση όλων των κριτηρίων αυτό που υπερέχει στη διατύπωση των ΣΥΠ είναι το κριτήριο που σχετίζεται με το τοπικό ενδιαφέρον, δηλαδή τα χαρακτηριστικά του κοντινού περιβάλλοντος και τα προβλήματα της περιοχής.

4. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Από την ανάλυση και την ερμηνεία των παραπάνω δεδομένων εξάγονται τα εξής συμπεράσματα:

1. Ο θεματικός προσανατολισμός για κάθε περιοχή είναι διαφορετικός και επικρατέστερες είναι οι κατηγορίες που έχουν σχέση με τα χαρακτηριστικά του εγγύς περιβάλλοντος και τα προβλήματα της περιοχής.
2. Τα θέματα που κυριαρχούν είναι πόλη, δάσος και θάλασσα και αντιστοιχούν σε ανάλογα περιβάλλοντα.
3. Τα κριτήρια που επηρεάζουν την επιλογή των θεμάτων είναι κυρίως το τοπικό ενδιαφέρον και η δυνατότητα βιωματικής προσέγγισης και η δυνατότητα διάχυσης στο αναλυτικό πρόγραμμα.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

1. Bird M., Hammersley M., Gomm R., Woods P. (1999), Εκπαιδευτική Έρευνα στην Πράξη, Εγχειρίδιο μελέτης, (μτφρ. Φράγκου Ε.), Πάτρα: Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο
2. Cohen L., Manion L. (1994), *Μεθοδολογία εκπαιδευτικής έρευνας*, (μτφρ. Μητσοπούλου Χ., Φιλοπούλου Μ.), Αθήνα: Μεταίχμιο
3. Βασικά κείμενα για την Περιβαλλοντική Εκπαίδευση: *Η χάρτα του Βελιγραδίου*, κατευθυντήριες αρχές, 4,5,8), ΠΕΕΚΠΕ & Ελληνική Εταιρεία προστασίας περιβάλλοντος και πολιτιστικής κληρονομιάς
4. Βουδρισλής Ν, Αυγερινού Μ, (2003). Ο θεματικός προσανατολισμός της Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης στην Α/θμια εκπαίδευση, στο *Για την Περιβαλλοντική εκπαίδευση*, τ. 29
5. Κούσουλας, Γ. (1997), *Για την Περιβαλλοντική Εκπαίδευση*, Αθήνα: ΕΚΚΕ, ΥΠΕΠΘ, ΥΠΕΧΩΔΕ,
6. Κούσουλας, Γ., Υψηλάντης, Γ. (αδημοσίευτο), *Προγράμματα Π.Ε. 1985-2005*, Β' Δ/ση Δ.Ε. Αθήνας
7. Ματσαγγούρας, Η. (2002) *Οδηγός σχεδίων εργασίας για τον εκπαιδευτικό*, Παιδαγωγικό Ινστιτούτο, Αθήνα
8. Ματσαγγούρας, Η. (2003), *Η διαθεματικότητα στη σχολική γνώση*,: Γρηγόρης, Αθήνα
9. Νικολάου Κ. (1998). Η αναγκαιότητα θεματικού αναπροσανατολισμού της περιβαλλοντικής εκπαίδευσης, στο *Για την Περιβαλλοντική Εκπαίδευση*, τ. 13-14
10. Φλογαίτη, Ε. (1998), *Περιβαλλοντική Εκπαίδευση*, Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα
11. Χρυσυφίδης, Κ. (2000), *Βιωματική – Επικοινωνιακή Διδασκαλία, Η Εισαγωγή της Μεθόδου Project στο Σχολείο*, Gutenberg, Αθήνα